

хлеба, найгалоўнейшае, ад чаго не адступлюся, хоць апынуся ці ў акопах, ці ў шпіталі, хоць буду халодны ці галодны, – маё роднае слова, родная натура вялікага краю, родная Беларусь. Вы – мая радасць і ўцеха, вы – мая скруха і боль, вы – маё шчасце, жыццё!...” Вернасць гэтай клятве захаваў на ўсё жыццё.

Верныя завету Настаўніка жывуць і працуюць яго вучні – і тыя (23 кандыдаты і дактары навук), у каго ён быў навуковым кіраўніком, і тыя, якія слухалі яго лекцыі, шчыравалі на практычных занятках, адкрывалі таямніцы роднага слова на спецсемінарах, вучыліся ўдумліваму стаўленню да жывога народнага слова ў час дыялекталагічных экспедыцый.

Уклад Ф. М. Янкоўскага ў беларускую культуру, навуку неацэнны, яго жыццё – прыклад вялікага служэння роднай зямлі, беларускаму народу.

Ганна Залочка (Паддубская)

НАСТАЎНІК, У ЯКОГА ПАШЧАСЦІ ІА ВУЧЫЦЦА

Можна быць, гэта і ёсць той адзіны крытэрыў, які вызначае настаўніка: ці ёсць у цябе вучні, ці ёсць у цябе паслядоўнікі, ці ёсць у цябе сябры, якіх хочацца не толькі вучыцца ў цябе, вывучаць твой вопыт, але і пераймаць твае чалавечыя якасці?

Васіль Вітка

Доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны дзеяч навукі Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі быў Настаўнікам не аднаго пакалення настаўнікаў, аспірантаў і дактарантаў. Ён гарманічна спалучаў у сабе прафесіяналізм навукоўца-тэарэтыка і выкладчыка-практыка.

Выдатны талент вучонага-арганізатара, унутраная дабрыня і спагадлівасць, бескарыслівае служэнне людзям і роднаму беларускаму слову з’яўляюцца прыкладам мэтанакіраванасці, натхнёнай, творчай актыўнасці і самааддачы для ўсіх удзельнікаў навуковай школы прафесара Ф. М. Янкоўскага, якую годна прадстаўляюць сёння не толькі так званыя афіцыйныя вучні (тыя, чымі дысертацыямі ён кіраваў), але і шматлікія навукоўцы, якім ён дапамог знайсці сваё месца ў навуцы, сцвердзіцца як філолагу.

Большасць кандыдацкіх даследаванняў, якія выконваліся пад кіраўніцтвам спачатку кандыдата, а потым і доктара філалагічных навук прафесара Ф. М. Янкоўскага, прысвечана праблемам фразеалогіі ў шырокім і вузкім яе разуменні. І гэта не дзіўна. Пасля кандыдацкай дысертацыі “Глускія гаворкі”, абароненай у 1954 г., і трох выпускаў “Дыялектнага слоўніка” (1959, 1960, 1970) асаблівую ўвагу вучоны надае збіранню прыказак, прымавак, фразеалагізмаў. Фіксуючы гэты самабытны матэрыял не

толькі для парэміяграфіі, парэміялогіі і лінгвістыкі, а таксама для этнаграфіі, гісторыі, ён звяртае ўвагу на паходжанне і ўзнікненне фразеалагічных і іншых выразаў.

Кола навуковых інтарэсаў Ф. М. Янкоўскага даволі шырокае: народныя гаворкі, прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы, крылатыя словы і афарызмы, народныя параўнанні, гістарычная граматыка беларускай мовы, пытанні культуры маўлення, літаратурнае вымаўленне, пераклад з рускай мовы на беларускую.

Аднак фразеалогія была яго асаблівай любоўю. Беларускай народнай фразеалогіі прысвечаны шматлікія навуковыя працы Ф. М. Янкоўскага. Праблемы фразеалогіі ў шырокім і вузкім яе разуменні даследавалі яго вучні і паслядоўнікі: Н. І. Бурака, Т. М. Трыпуціна, І. Я. Лепешаў, Г. М. Малажай, Т. І. Тамашэвіч, В. І. Несцяровіч, М. М. Аляхновіч, В. К. Мароз, Л. С. Васюковіч.

Толькі такое сістэмнае, узаемадапаўняльнае і ў той ці іншай ступені ўзаемазвязанае даследаванне фразеалогіі – народнай фразеалогія, фразеалогія ў помніках XVI–XVII стст., беларускіх текстах, напісаных у XVII–XIX стст. арабскім пісьмом, фразеалогія беларускай літаратурнай мовы XIX – пачатку XX стст., беларускіх летапісаў, рэгіянальная фразеалогія Ушаччыны, фразеалагізмы ў арыгінале і перакладзе на рускую мову – дазваляе гаварыць пра беларускую фразеалогію як сістэму, рабіць навуковыя высновы пра яе станаўленне, развіццё і функцыянаванне, выяўляць пэўныя тэндэнцыі ў яе развіцці, праводзіць паралелі з іншымі славянскімі мовамі.

Чалавек выключнай эрудыцыі, філолаг і педагог па прызынанні, Фёдар Міхайлавіч мог шчыра і глыбока захапляцца “родным словам, роднай натурай вялікага краю, роднай Беларуссю...”, што былі яго радасцю і ўцехай, скрухай і бясцём, шчасцем, жыццём. Гэта захапленне ён умеў перадаць і іншым сваім вучням і паслядоўнікам. На кожнага ў яго хапала цікавых ідэй, тэм, навуковых і метадычных планаў. Кожнаму ён шчодро дарыў часцінку свайго розуму і сэрца.

Мяне ён захапіў даследаваннем мовы твораў беларускіх пісьменнікаў у арыгінале і перакладзе на рускую мову. Гэтае захапленне атрымала працяг і ў далейшай працы на ніве metodyki навучання беларускай мове.

Цікаваць менавіта да перакладу з беларускай мовы на рускую, а не параўнальнага даследавання беларускай і рускай моў абумоўлена тым, што пры параўнальным вывучэнні моў пад увагу бярэцца прыналежнасць моўных адзінак да аднаго і таго аспекту ці ўзроўню моўнай сістэмы – граматычнага, лексічнага і г. д. – пры ўмове іх пэўнай семантычнай агульнасці. Пераклад жа з’яўляецца найбольш поўным і самым натуральным параўнаннем моў, бо мовы (і ў арыгінале і ў перакладзе) выступаюць з аднымі і тымі вобразна-эстэтычнымі задачамі і функцыямі і ў найбольш даска-

налай форме свайго існавання – форме мастацкай мовы. Пераклад дазваляе параўноўваць адзінкі розных узроўняў моўнай сістэмы: слова (словазлучэнне) і сказ (частка сказа), фразема і лексема (сказ ці частка сказа)...

Яго разуменне перакладу як “дзеянасці, звязанай з тэкстам, накіраванай на тэкст” дазволіла размежаваць пераклад і звычайны падбор лексічных, фразеалагічных ці сінтаксічных адпаведнікаў. У той час як у педагогічнай практыцы (ды і ў педагогічнай навучы) пераклад або атажсамліваўся з паняццем метадычнага прыёму і выступаў звычайна як сродак кантролю разумення іншамоўнага тэксту ці цалкам адмаўляўся ў працэсе фарміравання аўтаномнага двухмоўя.

Вучоны сцвярджаў, што пераклад – гэта “перадача тэксту з адной мовы на другую, перакладаюць не словы, не фраземы, не словазлучэнні і спалучэнні слоў, а тэкст, твор, урыўкі ці ўрывац з яго” [1, с. 135]. Нелагічна лічыць, што беларускае слова *хата* перакладаецца на рускую мову словам *изба*, а беларускае *снедаць* – словам *завтракать*, беларускае *смачны* – словам *вкусный*. Пры перакладзе тэксту (урыўкаў, урыўка) з адной мовы на другую, настойліва даводзіў ён, падбіраюць, знаходзяць адпаведныя лексічныя і фразеалагічныя (з адпаведным значэннем, з адпаведнаю стылістычнаю характарыстыкай) адзінкі, адпаведныя словазлучэнні і спалучэнні слоў. Так, напрыклад, беларускаму *хата* адпавядае *изба*, як і *снедаць* – *завтракать*, *смачны* – *вкусный*; беларускай фраземе *глухі закутак* адпавядае *медвежий угол*...

Для metodyкі навучання перакладу тэкстаў (урыўкаў з іх) з рускай мовы на беларускую істотнымі з’яўляюцца і яго словы: “Пераклад – не механічная праца, пры выканачні якой дастаткова мець пад рукою слоўнікі і ўмець карыстацца імі. Пры так званым паслоўным перакладзе арыгінал непазбежна страчвае ў змесце, збядняецца вартасць перакладзенага твора” [2, с. 243]. Сапраўды, каб умець перакладаць і карыстацца перакладам у працэсе маўленчых зносін, ведання дзвюх моў недастаткова. Неабходна ведаць і заканамернасці перакладу, якія абумоўлены яго складанай і супярэчливай прыродай, усведамляць патрабаванні, якія да яго ставяцца, ведаць прыёмы, якія дапамагаюць хутка і якасна перакласці, і многае іншае, чаму трэба спецыяльна вучыць.

Таму ў сістэме моўнай адукацыі нелагічна вывучаць мовы ізалявана, асабліва блізкароднасныя, якімі з’яўляюцца беларуская і руская мовы. Фэнаменальнасць, каштоўнасць сваёй мовы пазнаецца ў параўнанні. Нелагічна не параўноўваць, не звяртаць увагі на агульныя лексемы, фраземы, граматычныя канструкцыі ў абедзвюх мовах, як нелагічна не засяроджваць увагі на тым своеасаблівым, што адрознівае адну мову ад другой.

Ідэі Ф. М. Янкоўскага знайшлі працяг у маіх навуковых і метадычных працах: дапаможніку для настаўнікаў [3], манаграфіі [4] і доктарскай ды-

сертацыі, напісанай і абароненай пры навуковым кансультаванні яшчэ аднаго знакавага ў маім жыцці прафесара Л. А. Мурынай.

Яго жыццё, запоўненае “клопатам і працаю, жыццё для Радзімы-Бацькаўшчыны” – яскравае сведчанне клопату пра захаванне беларускага слова, мовы, культуры. Гэты клопат стаў лёсам многіх яго вучняў і паслядоўнікаў, якія працавалі і працуюць на ніве Радзімы-Бацькаўшчыны.

Мне пашчасціла слухаць лекцыі Фёдара Міхайлавіча. Пачутыя ад яго залацінкі народнай мудрасці “Лепш ніякі, чым абы-які”, “Ніхто не зробіць горш табе, чым сам сабе”, “Моцны не той, хто стрымлівае коней, а хто можа стрымаць сябе”, “Там, дзе любяць – не часці, дзе не любяць – не хадзі” і шматлікія іншыя памятаю, пераконвалася не раз, не я адна.

Мне пашчасціла быць яго аспіранткай, жыць і пачувацца ў навуцы за яго плячыма і пры яго жыцці, і пасля яго. Ён вучыў нас пісаць, не адзін раз правіў напісанае. Не шкадаваў часу на тое, каб пачытаць і паправіць напісанае аспірантамі ці членамі кафедры. Каб сабраць нас, аспірантаў, разам і пагаварыць пра мову нядаўна прачытанай “Вясёлкі” ці разабраць чарговы артыкул некага з нас або проста паразважаць пра набалелае, абмеркаваць (з намі, аспірантамі!) напісаньня толькі што літаратурныя абразкі. Такія гутаркі былі для нас сапраўднай школай культуры пісьмовага маўлення і педагогічнага майстэрства.

Яго заўвагі на старонках першых нашых артыкулаў у навуцы захоўваю і цяпер. Яго трапныя каментарыі (“Талапанне – вядома, спорт!!!”, калі я з вялікім апломбам “выдавала” нешта агульнавядомае і агульнапрызнанае, ці “Всё смешалось в доме Облонских”, калі ў адным абзацы, як кажучь, “смешались в кучу кони, люди”, або “Achtung! Achtung!”, калі яго нешта з напісанага насцярожвала, і іншыя, не менш арыгінальныя), яго пажадання “З Богом! Добрым і неспрытуманым!”, яго прыпіскі на паштоўцы з партрэтам Багдановіча “А ці любіце Багдановіча?” і шмат што іншае помняцца, часам успамінаюцца, ашчадна захоўваюцца не толькі ў памяці. Такое – не забываецца.

Мне часта зайздросцілі калегі па працы ў Інстытуце педагогікі: “Як вы сябруеце!” (вы – гэта аспіранты Фёдара Міхайлавіча з Мінска, Брэста, Віцебска...).

Мы помнім, што мы – дзеці аднаго бацькі, мудрага, шчодрога, справядлівага. Мы не самі прыйшлі ў навуку (і ці прыйшлі б?), ён нас паклікаў.

Ён быў, ёсць і будзе не толькі ў беларускай культуры, беларускай навуцы, але і ў памяці нас, яго вучняў і паслядоўнікаў.

Літаратура

1. Янкоўскі, Ф. М. Сучасная беларуская мова / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выш. школа, 1984. – 176 с.
2. Сучасная беларуская літаратурная мова : зб. практыкаванняў / Н. В. Гаўрош і [інш.]. – Мінск : Выш. школа, 1981. – 288 с.